

Temat zajęć: Walka o naprawę Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII wieku.

Etap edukacyjny: uczniowie w wieku 11-13 lat

Czas trwania zajęć: 1 godzina

Cele ogólne:

- Uczeń wie, jakie działania podejmowali Polacy w celu ratowania kraju przed upadkiem

Cele szczegółowe:

uczeń:

- wie, w jakim celu zwołano Sejm Wielki i jakie decyzje zostały wówczas podjęte,
- potrafi wskazać zapisy Konstytucji 3 maja, które reformowały i wzmacniały Rzeczypospolitą w duchu idei oświeceniowych np. zasada trójpodziału władzy,
- podaje przyczyny i okoliczności zawiązania konfederacji targowickiej,
- wie, w jaki sposób doszło do drugiego rozbioru Polski,
- wskazuje na powstanie kościuszkowskie, jako zbrojną próbę ratowania kraju przed upadkiem,
- zna chronologię wydarzeń z historii Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII wieku,
- doskonali umiejętności w zakresie analizy i interpretacji źródeł,
- potrafi zaprezentować swój glos w dyskusji.

Metody dydaktyczne:

- elementy wykładu,
- praca ze źródłami kartograficznymi, ikonograficznymi, pisanymi,
- uzupełnianie karty pracy w oparciu o analizowane źródła,
- elementy dyskusji,

- metoda kosza i walizki.

Środki dydaktyczne:

- *Atlas historyczny. Od starożytności do współczesności. Gimnazjum*, Nowa Era, Warszawa 2016; mapy: *I rozbiór Rzeczypospolitej, Wojna polsko-rosyjska w 1792 roku. II rozbiór Rzeczypospolitej, Powstanie kościuszkowskie w 1794 r., III rozbiór Rzeczypospolitej.*

- Kaczmarek Jacek, *Rejtan czyli raport ambasadora*,

<https://www.youtube.com/watch?v=pe6mqxaclyl>

- Matejko Jan, *Konstytucja 3 maja 1791 r.*, <https://dzieje.pl/galerie/obrazy-jana-matejki>

- Matejko Jan, *Rejtan. Upadek Polski*, <https://dzieje.pl/galerie/obrazy-jana-matejki>

- Mosiek Tadeusz, *Historia. Od wielkich odkryć geograficznych do I wojny światowej. Ćwiczenia ze źródłami.*, Poznań 2004, s.93

- Norblin Jan Piotr, *Wieszanie zdrajców*,

https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Piotr_Norblin#/media/File:Norblin_Hanging_of_traitors_in_effigie.png

- <http://bdp.ibe.edu.pl/tool-page/221>

- Styka Jan, Wojciech Kossak, *Panorama racławicka*,

<https://www.panoramaraclawicka.pl/>

- Suleja Włodzimierz, *Zarys dziejów Polski, rozdziały Liberum veto, Za króla Sasa, W cieniu trzech czarnych orłów, Próba ratunku, Finis, Poloniae...?*

Przebieg zajęć:

I. Wprowadzenie:

1. Nauczyciel wprowadza uczniów w temat lekcji mówiąc, że w historii Polski wiek XVIII był bardzo trudny, bo to wówczas Polska zniknęła z mapy Europy. Zadaje uczniom pytanie, dotyczące tego, co mogło być przyczyną upadku Polski. Swobodne wypowiedzi uczniów np. złe rządy w państwie.
2. Nauczyciel, odwołując się do podręcznika *Zarys dziejów Polski, rozdziały Liberum veto, Za króla Sasa, W cieniu trzech czarnych orłów*, w krótkim wykładzie informuje uczniów o trudnej sytuacji Polski: utrudnione funkcjonowanie sejmu poprzez nadużywanie liberum veto, oligarchia magnacka, osłabienie wojną północną, słaba armia, ograniczona władza króla, niechęć części szlachty do wzmocnienia kraju za pomocą reform. Jednocześnie nauczyciel zwraca uwagę uczniów na reformy przeprowadzane w krajach sąsiednich: Rosji, Austrii i Prusach. Dodaje, że przeprowadzone reformy unowocześniły państwa sąsiadujące z Polską w duchu idei oświeceniowych.
3. Nauczyciel informuje uczniów, że celem zajęć będzie uzyskanie informacji, czy Polacy podejmowali próby ratowania kraju przed upadkiem i jakie to były działania. Rozdaje uczniom karty pracy, które będą stanowiły notatkę z lekcji.

II. Rozwinięcie:

1. Nauczyciel wyświetla na ekranie mapę *I rozbiór Rzeczypospolitej* (*Atlas historyczny. Od starożytności do współczesności. Gimnazjum*, Nowa Era, Warszawa 2016, s.58) podaje datę I

rozbioru i poleca uczniom, aby na podstawie mapy wymienili państwa, które dokonały I rozbioru. Chętni uczniowie pokazują na mapie ziemie zabrane przez Rosję, Austrię i Prusy. Nauczyciel podkreśla, że w wyniku I rozbioru Polska straciła 1/3 ziem i ok. 30% Polaków trafiło pod obce panowanie.

2. Nauczyciel informuje uczniów o żądaniu zaborców dotyczącym zatwierdzenia I rozbioru przez polski sejm. Wyświetla obraz J. Matejki *Rejtan. Upadek Polski* i zwraca uwagę uczniów na różne postawy, które przyjmowali Polacy na sejmie. Wypowiedź ilustruje fragmentem utworu Jacka Kaczmarskiego *Rejtan czyli raport ambasadora* (od 0.01s. do 1 min. 25 s.). Poleca uczniom, aby skomentowali zachowanie Tadeusza Rejtana i nazwali jego postawę. Uczniowie uzupełniają zadanie nr 3 na karcie pracy.
3. Nauczyciel pyta uczniów o to, jakie mogło być zachowanie Polaków po I rozbiorze. Wypowiedzi uczniów np. mogli się załamać i czekać na kolejne rozbiory, mogli podjąć starania, by zawalczyć o resztę kraju. Nauczyciel nawiązując do wypowiedzi uczniów informuje, że w 1788 roku w Rzeczypospolitej zwołano sejm, który obradował cztery lata (1788-92) i został nazwany Wielkim. Zadaje uczniom pytanie dotyczące celu zwołania sejmu. Wypowiedzi uczniów np. żeby coś zrobić, aby nie doszło do kolejnego rozbioru.
4. Nauczyciel, odwołując się do podręcznika W. Suleji *Zarys dziejów Polski*, rozdział *Próba ratunku*, wymienia decyzje, które podjęto na sejmie: powiększono armię do 100 tys. żołnierzy; obciążono stałymi podatkami szlachtę i duchowieństwo; uchwalono prawo

o miastach królewskich na mocy, którego mieszczanie uzyskali nietykalność osobistą, prawo nabywania dóbr ziemskich, dostęp do niższych urzędów i godności duchownych, a za zasługi mogli otrzymać tytuł szlachecki; uchwalono reformę sejmików-odbierając prawo głosu gołocie. Nauczyciel przekazuje informacje o najważniejszej ustawie, którą sejm uchwalił 3 maja 1791 roku- *Konstytucji 3 maja*, dodaje, że była to druga konstytucja na świecie i pierwsza w Europie. Pokazuje obraz Jana Matejki *Konstytucja 3 maja 1791 r.* w celu zilustrowania podniosłego nastroju, jaki towarzyszył uchwaleniu konstytucji.

5. Uczniowie analizują fragmenty źródła normatywnego- *Konstytucji 3 maja*- pod kątem zmian, które wprowadzała. W analizie i interpretacji tekstu ukierunkowują uczniów pytania nauczyciela:
- W jakim celu uchwalono *Konstytucję 3 maja*?
 - Jaką decyzję podjęto w sprawie miast królewskich?
 - Jakie prawa konstytucja dała mieszczanom?
 - Jaką decyzję podjęto wobec chłopów?
 - Jak podzielono władzę w Polsce?
 - Jaką oświeceniową zasadę dotyczącą władzy zastosowano w konstytucji?
 - Do kogo należała władza ustawodawcza?
 - Jaką decyzję w sprawie liberum veto podjął sejm?
 - Do kogo należała władza wykonawcza?
 - Jakie organy sprawowały władzę sądowniczą?

- Jakie ważne informacje zapisano w sprawie władzy królewskiej?

6. Nauczyciel inicjuje dyskusję na temat: czy *reformy Sejmu Wielkiego mogły ratować Polskę przed upadkiem?* Wypowiedzi uczniów. Nauczyciel podsumowuje dyskusję, wyjaśniając również zasadność określenia „Sejm Wielki” ze względu na doniosłość zmian, które wprowadził, szczególnie w zakresie usunięcia wad ustrojowych Polski. Informuje uczniów, odwołując się do podręcznika W. Suleji *Zarys dziejów Polski, rozdział Finis, Poloniae...?*, że konstytucja i reformy podjęte na sejmie mogły doprowadzić do wzmocnienia Rzeczypospolitej, jednak nie wszyscy Polacy byli tym zainteresowani. Wśród przeciwników reform znaleźli się Szcześny Potocki, Seweryn Rzewuski i Ksawery Branicki (może przywołać ich reakcję na zachowanie T. Rejtana z utworu J. Kaczmarskiego *Rejtan czyli raport ambasadora.*), którzy przy wsparciu władczyni Rosji, Katarzyny II, zawiązali przeciw konstytucji konfederację w Targowicy w 1792 roku. Ich stosunek do konstytucji zapisano na monecie (odwołuje się do zadania 4 w karcie pracy, uczniowie wykonują zadanie nr 4). Zostali uznani za zdrajców i symbolicznie powieszani, (obraz *Wieszanie zdrajców*). Konfederacja targowicka stała się symbolem narodowej zdrady. Działania konfederatów doprowadziły do wtargnięcia wojsk rosyjskich do Polski i wywołały wojnę polsko-rosyjską. Wojnę w obronie dzieła Sejmu Wielkiego, a szczególnie *Konstytucji 3 maja*. Pomimo zwycięstw polskich pod Zieleńcami i Dubienką wojnę zakończono na rozkaz króla, który przystąpił do Targowicy. W 1793 roku doszło do drugiego rozbioru Polski.
7. Nauczyciel poleca uczniom analizę mapy *Wojna polsko-rosyjska w 1792 roku. II rozbiór Rzeczypospolitej* (atlas s.59) Zadaje pytanie:

- Które państwa dokonały II rozbioru, które ziemie utraciła wówczas Polska?
8. Nauczyciel inicjuje rozmowę na temat tego, jak po II rozbiorze zachowali się Polacy. Jakie mieli możliwości? Wypowiedzi uczniów np. Polacy byli coraz słabsi, było im coraz trudniej zadbać o niepodległość. Wspólnie zastanawiają się, czy powinni pójść drogą reform podobnie jak po I rozbiorze.
 9. Nauczyciel odczytuje tekst przysięgi Tadeusza Kościuszki złożonej na rynku w Krakowie i pyta uczniów czego tekst dotyczy? (fragment przysięgi znajduje się w materiałach dodatkowych).
Analiza tekstu prowadząca do stwierdzenia, że tym razem Polacy, pod wodzą Tadeusza Kościuszki, podejmą walkę zbrojną.
 10. Uczniowie, pod kierunkiem nauczyciela, analizują mapę *Powstanie kościuszkowskie w 1794 r.* (atlas s.59). Na podstawie informacji zawartych na mapie ustalają chronologię bitew powstania. Nauczyciel, odwołując się do podręcznika W. Suleji *Zarys dziejów Polski*, rozdział *Finis Poloniae...?*, uzupełnia informacje dotyczące poszczególnych bitew zwracając szczególną uwagę na bitwę pod Racławicami (przywołanie interaktywnego obrazu Jana Styki i Wojciecha Kossaka *Panorama racławicka*) Maciejowicami oraz rzeź Pragi i kapitulację Warszawy. Zaznacza, że klęska powstania była jednoznaczna z 3 rozbiorem i upadkiem Polski.
 11. Analiza mapy *III rozbiór Rzeczypospolitej* (atlas s.59). Uczniowie wskazują na mapie tereny zabrane przez Rosję, Austrię i Prusy oraz miejsce abdykacji króla.

III. Podsumowanie

1. W celu utrwalenia wiadomości nauczyciel stosuje metodę walizki i kosza. Na tablicy umieszcza plansze z koszem i walizką. Uczniowie otrzymują po dwie kartki samoprzylepne w różnych kolorach. Ich zadaniem jest ocena sytuacji w Rzeczpospolitej w drugiej połowie XVIII wieku pod kątem mocnych i słabych stron. W tym celu zapisują na kartkach te działania Polaków, które dawały szansę na poprawę sytuacji w kraju (mocne strony) oraz te, które były zagrożeniem dla Polski (słabe strony). Po umieszczeniu wszystkich zapisów na tablicy jeden z uczniów odczytuje mocne strony, a drugi słabe strony. Nauczyciel podsumowuje pracę uczniów.
2. Zadanie domowe:

Przygotuj prezentację multimedialną na temat: Jakie reformy w dziedzinie gospodarki, kultury i edukacji podejmowali Polacy w 2 połowie XVIII wieku.

Komentarz dydaktyczny (uwagi do realizacji):

1. Lekcję zaplanowano z wykorzystaniem różnorodnych źródeł, począwszy od źródeł ikonograficznych, poprzez pisane, w tym źródło normatywne, po źródła kartograficzne. Dzięki tak zróżnicowanemu zestawowi źródeł uczeń ma szansę na doskonalenie umiejętności w zakresie analizy i interpretacji.
2. Informacje, które nie pojawiają się w źródłach, a są ważne dla zrozumienia omawianego tematu, uzupełnia nauczyciel w formie krótkich wykładów opartych na podręczniku W. Suleji *Zarys dziejów Polski*. Może również

zobrazować omawiane treści odwołując się do wybranego fragmentu filmu Nowożytność.

3. Ważnym źródłem pracy na lekcji są mapy. Zaproponowano konkretne mapy z atlasu Nowej Ery. Wskazane jest, aby uczniowie mieli atlasy na stoliku lub, aby omawiane mapy były pokazane na ekranie w dużym formacie.

4. Jako podsumowanie lekcji zaproponowano metodę kosza i walizki. Metoda ta jest uproszczoną formą analizy SWOT. Wykorzystuje jedynie jej dwa pierwsze elementy

tj. mocne i słabe strony. Pracując tą metodą uczniowie spoglądają na omawiany problem pod kątem pozytywnych jego aspektów umieszczając w walizce mocne strony, natomiast w koszu umieszczają negatywne aspekty. Jako mocne strony uczniowie mogą wskazać: zniesienie liberum veto, powiększenie armii do 100 tysięcy, nałożenie podatków na szlachtę i duchowieństwo, podjęcie wspólnej walki; jako negatywne: brak silnej i nowoczesnej armii, opór dużej części szlachty wobec reform.

5. Zadanie domowe zostało zaplanowane tak, aby prowadziło uczniów do wniosku, że pomimo trudnej sytuacji politycznej Rzeczpospolita była reformowana pod względem gospodarczym, edukacyjnym.

Materiały dodatkowe do lekcji:

Teksty źródłowe:

Przysięga Kościuszki na Rynku Głównym w Krakowie, 24 marca 1794 r.

(źródło) Tadeusz Mosiek, Historia. Od wielkich odkryć geograficznych do I wojny światowej. Ćwiczenia ze źródłami, Poznań 2004

Ja, Tadeusz Kościuszko, przysięgam w obliczu Boga całemu Narodowi Polskiemu, iż powierzonej mi władzy na niczyj prywatny ucisk nie użyję lecz jedynie dla całości granic, odzyskania samowładności narodu i ugruntowania powszechnej wolności używać będę. Tak mi panie Boże dopomóż i niewinna męka Syna Jego.

Moneta upamiętniająca Targowiczán

(źródło) <http://bdp.ibe.edu.pl/tool-page/221>

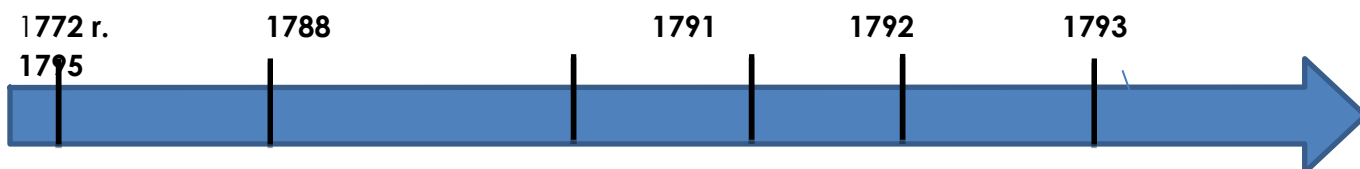
Napis na monecie:

Wdzięczność dla współobywateli, przykład potomności. Obywatelom, których miłość ojczyzny powodowała, że starali się bronić wolności polskiej, zniszczonej przez spisek z dnia 3 maja 1791

– Rzeczpospolita zmartwychwstająca.

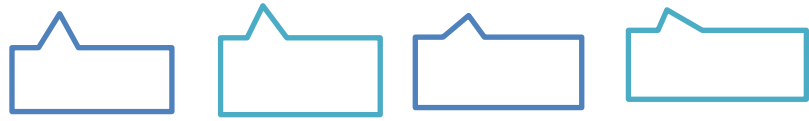
Karta pracy

1. Uzupelnij oś czasu wydarzeniami z drugiej połowy XVIII w. w Rzeczypospolitej. W okienka wpisz nazwę wydarzenia i połącz go z odpowiednim miejscem na osi. Pamiętaj o kolejności chronologicznej.

Stowarzyszenie
„Wspólnota Polska”

2. Na podstawie mapy odpowiedz na pytania:
- które państwa dokonały I rozbioru Polski:
 - które państwa dokonały II rozbioru Polski:
 - które państwa dokonały III rozbioru Polski:
3. W roku 1773 na żądanie zaborców zwołano sejm, który miał zatwierdzić I rozbiór Polski. Jednym z uczestników sejmu był Tadeusz Rejtan, którego zachowanie uwiecznił Jan Matejko na obrazie *Rejtan- upadek Polski*. Nazwij postawę Tadeusza Rejtana.

Tadeusz Rejtan-.....

4. 3 maja 1791 roku Sejm Wielki uchwalił *Konstytucję 3 maja*. Był to najważniejszy dokument wypracowany przez Sejm Wielki. Jakie zmiany wprowadzała *Konstytucja*? Przeanalizuj jej fragmenty. Dla ułatwienia analizy tekstu zaznacz odpowiednie fragmenty innym kolorem:
- czerwonym- fragment dotyczący celu ustanowienia konstytucji
 - zielonym- fragment dotyczący miast
 - niebieskim- fragment dotyczący chłopów,
 - żółtym- fragment dotyczący władzy,

(...) Ceniąc drożej nad życie, nad szczęśliwość osobistą- egzystencję polityczną, niepodległość [zewnątrzną] i wolność wewnętrzną narodu (...) niniejszą konstytucję uchwalamy. (...)

Miasta wszystkie królewskie w krajach Rzeczypospolitej za wolne uznajemy. Obywatelów takowych miast, jako ludzi [wolnych], ziemię w miastach przez nich osiadłą, ich domy, wsie i terytoria gdzie jakie do których miast teraz prawnie należą, własnością ich dziedziczną być przyznajemy. (...)

Lud rolniczy, spod którego rzeki płynie najobfitsze bogactw krajowych źródło, (...) pod opiekę prawa i rządu krajowego przyjmujemy (...).

Wszelka władza w społeczności ludzkiej swój początek bierze z woli narodu, aby więc całość państwa, wolność obywatelska i porządek społeczności w równej wadze na zawsze zostały trzy władze rząd narodu polskiego składać powinny, i z woli prawa niniejszego na zawsze składać będą, to jest władza prawodawcza w stanach zgromadzonych, władza najwyższa wykonawcza w królu i straży [praw] i władza sądownicza w jurysdykcjach. (...)

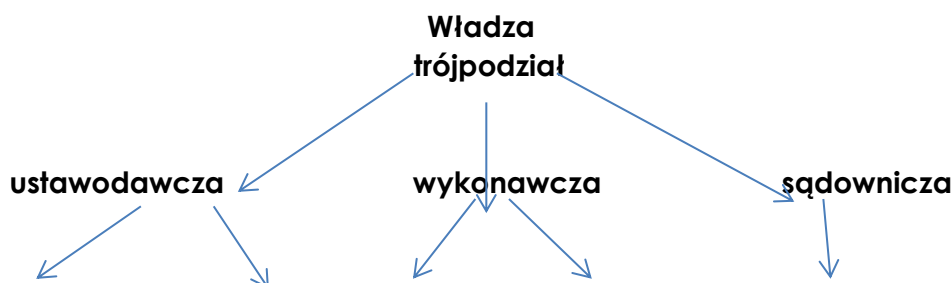
Sejm, czyli stany zgromadzone, na dwie izby dzielić się będą: na izbę poselską i na izbę senatorską pod prezydencją króla.(...) Wszystko i wszędzie większością

głosów udecydowane być powinno, przeto liberum veto, konfederacje (..) jako duchowi niniejszej konstytucji przeciwne, rząd obalające społeczność niszcząca na zawsze znosimy. (...)

Doznane klęski bezkrólewów,(...) powinność ubezpieczenia losu każdego mieszkańca ziemi polskiej i zamknięcia na zawsze drogi wpływom mocarstw zagranicznych, (...) potrzeba odwrócenia od ambicji tronu obcych i możliwych Polaków (...) wskazały roztropności naszej oddanie tronu polskiego prawem następstwa. (...) Dynastia przyszłych królów polskich zacznie się na osobie Fryderyka Augusta.(..)

Władza sadownicza nie może być wykonana ani przez władzę prawodawczą ani przez króla lecz przez magistratury na ten koniec ustanowione i wybierane. (...)

5. Uzupełnij schemat przedstawiający podział władzy wg Konstytucji

6. Na podstawie ilustracji i tekstu wykonaj zadania.

Napis na monecie:

Wdzięczność dla współobywateli, przykład potomności. Obywatelom, których miłość ojczyzny powodowała, że starali się bronić wolności polskiej, zniszczonej przez spisek z dnia 3 maja 1791 – Rzeczpospolita zmartwychwstająca.

Napisz, do jakiego dokumentu odnosi się określenie *Spisek z dnia 3 maja 1791*
f.....

Komu została dedykowana moneta?.....